

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Výtvarné činnosti v životě předškolního dítěte

Bakalářská práce

Autor práce : **Jana Wolmutová**

Vedoucí bakalářské práce : **Mgr. Bohuslava Kimrová**

České Budějovice 2011

Prohlášení o samostatném zpracování bakalářské práce

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum : 25.3.2011

.....

Jana Wolmutová

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Bohuslavě Kimrové za pomoc při vedení bakalářské práce a její cenné rady.

Poděkování patří celé mojí rodině za trpělivost a technickou podporu při psaní bakalářské práce.

ANOTACE

Bakalářská práce je věnována problematice výtvarného vyjadřování předškolního dítěte. Cílem práce je zjistit, zda v dnešní době, ovlivněné nejmodernější technikou, mají děti dostatek příležitostí pro vlastní výtvarný rozvoj.

Teoretická část je zaměřena na výtvarné vyjadřování předškolních dětí z historického a psychologického hlediska. Charakterizuje zákonitosti v dětské kresbě a jednotlivá vývojová stadia zobrazování. Zabývá se také jednotlivými technikami zaměřenými na výtvarné činnosti dětí předškolního věku.

V praktické části, na základě výzkumu, vyhodnocuji materiály a techniky, které mají děti možnost samostatně využít v rodině a v mateřské škole. Zjišťuji, zda rodiče preferují odbornou přípravu při rozvíjení výtvarné tvořivosti u dětí. Vyhodnocuji nejčastěji preferované výtvarné činnosti v mateřských školách, s praktickými ukázkami z vlastní praxe učitelky mateřské školy.

Tato práce by mohla sloužit studentům předškolní pedagogiky, nebo předškolním pedagogům, jako přehledný zdroj poznatků o výtvarném vyjadřování dětí předškolního věku a praktických ukázek technik realizovatelných s dětmi v mateřské škole.

Klíčová slova : dítě, kresba, tvořivost, výtvarné vyjadřování

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the problematic of the art expression of pre-school children. The aim of the thesis is to find if children get enough chance for their own art development at these times influence by very up-to-date technology.

The theoretical part is focused on art expression of pre-school children in historical and psychological terms. It characterizes regularities in children's drawings and single development stages of depiction.

In the practical part based on the research the thesis is concerned with materials and techniques which children can use on their own in a family a nursery school. The aim is to learn if parents give preference to special preparation while developing art creativity of children. Here there are evaluated the most frequent art activities at nursery school along with the practical samples of my own practice.

This work might serve for students of pre-school pedagogy or pre-school pedagogues as well arranged source of information on art expression of children at pre-school age and practical samples of techniques applicable at a nursery school.

The key words : child, drawing, creativity, art expression

OBSAH

I. ÚVOD	7
II. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Dětský výtvarný projev	9
1.1 V historii	9
1.2 Z psychologického hlediska	11
1.2.1 Poznávací procesy v předškolním věku.....	11
1.2.2 Tvořivost a sebeúcta	12
1.2.3 Představivost.....	12
1.2.4 Dětská kresba a inteligence	13
1.2.5 Vliv prostředí.....	13
1.2.6 Typy kreslířů.....	14
2. Výtvarné projevy dítěte	15
2.1 Grafické zobrazení člověka	16
2.2 Znázornění prostoru, objemu a času.....	16
2.3 Barva a dětský kolorit.....	17
3. Vývojová stadia zobrazování	19
3.1 Období skvrn	19
3.2 Stadium prvních „čmáranic“	20
3.3 Stadium „čárání“	21
3.4 Stadium „hlavonožců“	22
3.5 Stadium intelektuálního realismu	23
4. Výtvarné činnosti v předškolním věku	24
4.1 Kreslení.....	25
4.2 Malování.....	25
4.3 Modelování.....	26
4.4 Práce s různým materiálem	27
III. PRAKTICKÁ ČÁST	28
1. Vyhodnocení dotazníků	28
1.1 Dotazník pro rodiče	28
1.2 Dotazník pro učitele.....	37
1.3 Rozhovor s dětmi.....	48
IV. ZÁVĚR	50
V. SEZNAM LITERATURY	52
VI. PŘÍLOHY	53
1. Dotazník pro rodiče	53
2. Dotazník pro učitele mateřských škol	54
3. Ukázky výtvarných technik	55

I. ÚVOD

„ ... mami, dneska jsme ve školce jenom kreslili ... „

Tato věta předškolního dítěte mne přivedla k zamyšlení, co všechno to „jenom kreslení“ dítěti přineslo.

Při výtvarných činnostech nejde jen o výtvar, ale především o rozvoj jemné motoriky pohybové koordinace, poznávacích schopností, vnímání světa kolem sebe, estetického cítění, komunikačních schopností, nadšení z tvořivosti, objevování zákonitostí, fantazie, snů a představ, smyslu pro pořádek a prostor. Dochází k rozvoji osobnosti, uspokojování potřeb, relaxaci, nadání a tvořivosti dítěte. Základem jsou nejen vrozené dispozice dítěte, které se mohou rozvíjet jen tehdy, má-li dítě pro tyto činnosti vhodné podmínky a dostatečné množství podnětů.

V dnešní době děti využívají především moderní techniku a spíše se stávají konzumenty pasivní zábavy. Také dětské kreslení lze provádět na počítači jedním pohybem myši a výsledek je zaručeně dokonalý. Každý den předškolního dítěte je poznamenán neustálým shonem a spěchem, aby se všechny aktivity stihly. A tak mě napadlo, zda mají děti vůbec dostatek příležitostí a podnětů pro vlastní výtvarný rozvoj. Výtvarné činnosti v životě předškolního dítěte mají svoji nezastupitelnou roli.

Na téma bakalářské práce mě přivedly výroky dětí i rodičů :

„ ... já doma vodovky nemám, to by se mamka zlobila, že jsem ušpinil podlahu ...“

„ ... já mám doma jenom pastelky a papíry, ale ve školce máme i modelínu a různé barvičky ...“

„ ...nůžky doma má, ale stříhat s nimi nestíhá ...“

„ ...já doma nesmím modelínovat, protože bych všechno vopatlala ...“

V teoretické části vycházím z literatury týkající historie dětského výtvarného projevu, a především poznatků zabývajících se významem výtvarného projevu dítěte pro jeho další rozvoj a jeho charakteristických znaků. Členění na jednotlivá vývojová stadia dětského výtvarného projevu doplňuji o konkrétní výtvary dětí z vlastního archivu. Součástí je také přehled netradičních technik, které lze použít při práci s dětmi předškolního věku.

V praktické části se snažím najít pomocí výzkumných metod odpověď na základní otázku této práce : Mají děti v předškolním věku dostatek příležitostí a podnětů pro vlastní výtvarný rozvoj ? Využívám k tomu dotazníky pro rodiče a učitele mateřských škol, které porovnávám a vyhodnocuji. Jako doplňkovou metodu volím rozhovor s dětmi zaměřený na materiály a podmínky pro výtvarné činnosti v rodině. Všechny zjištěné skutečnosti srovnávám a vyhodnocuji pomocí grafů.

V závěrečné části, na základě vyhodnocení preferovaných výtvarných technik podle učitelů mateřských škol, je uvedena příloha realizovaných výtvarných technik z vlastní praxe.

Práce je nejen řešením otázky, zda mají děti dostatek příležitostí a podnětů pro výtvarný rozvoj, ale také se zaměřuje na vývoj dětské kresby. Nevychází jen z teorie, ale i z vlastní praxe. Teoretická část a příloha může sloužit jako metodická příručka zaměřená na jednotlivé výtvarné techniky realizovatelné s dětmi předškolního věku.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Dětský výtvarný projev

Výtvarný projev dítěte je naprosto přirozený a v jeho životě má nezastupitelný význam. První výtvarné aktivity lze sledovat již v období batolecího věku a výsledkem je nejen radost z pohybu, ale i ze stopy, kterou zanechává kreslicí nástroj. Důležitý je vedlejší význam tohoto tvoření, při kterém dítě poznává svět, relaxuje, hraje si, seznamuje se s různými materiály, rozvíjí pohybovou koordinaci, zobrazuje co vidí, co cítí, rozvíjí se jeho fantazie, přináší mu radost z výsledků, objevuje svět barev, snů a pohádek, umožňuje mu útek do svého vlastního světa. Při výtvarných činnostech se rozvíjí smyslové vnímání dítěte, pozorovací schopnosti, odráží dětské představy a sny, schopnost pro detaily, smysl pro prostor i pořádek a komunikační schopnosti při skupinové práci.

1.1 V historii

Nejstarší grafické stopy lidské ruky na obrázcích, které vznikaly tlakem a tahem prstů na jílové stěně jeskyně před mnoha tisíci lety nelze jednoznačně určit zda jsou to stopy ruky dítěte nebo dospělého. Výtvarný projev dospělých byl velice podobný výtvarným projevům dítěte.

Názory na kreslení se objevovaly již u *Aristotela* (384-322 př.n.l.), který se domníval, že schopnost zobrazit skutečnost je něco, co se musí pěstovat již od dětství. Ve starém Řecku se podle dochovaných zmínek učily děti již v raném věku modelovat z hlíny a vosku.

V době renesance docházelo k zobrazování na základě nejen zrakového vjemu, ale i na základě rozumového nebo vědeckého poznání (zákonitosti sbíhavé perspektivy, studium anatomie a proporcí lidského těla, zájem o přírodu), tím docházelo k rozdílům mezi naivním a uměleckým zobrazením světa.

J.A.Komenský (1592-1670) se ve své pedagogické činnosti věnoval dětským výtvarným činnostem, vycházel z toho, že všechno co člověk činí z vlastní vůle, činí spontánně, má nějaký význam („sua sponte“) a ukazuje k jeho skutečným tělesným nebo duchovním potřebám. Až budou rovnovážně a ušlechtilé naplněny tyto potřeby, začne být člověk teprve tím, čím vlastně je (uskuteční se princip individualizace). Takový člověk bude v souladu sám se sebou i s druhými. V Informatoriu školy mateřské připomínal

rodičům, že „dětí mají také do malířství a písářství zavozováni býti ... a to třeba ve třetím nebo čtvrtém roku ... jmenovitě dáváním jim do ruky křídly (neb uhle u chudších), a tím aby sobě punkty, čáry, háky, kliky, kříže, kolečka dělaly, jak chtějí ...“¹ Komenský tak usiloval o spojení dětské aktivity se smyslovým vnímáním světa a věřil tomu, že dítě svým „čáráním“ nejen napodobuje psaní dospělých, ale byl přesvědčen, že toto primitivní zobrazování souvisí úzce s duševním životem a že je nezbytné ke zdárnému vývoji. Komenský svými myšlenkami předešel tehdejší dobu.

Na rozdíl od Komenského pedagogové v pozdější době nekladli takový důraz na výtvarný rozvoj u dětí. **J.J.Rousseau** (1712-1778) poněkud podcenil kreslení, neboť v něm viděl jen nástroj poznání reality. **F.Fröbel** (1782-1852) se zabýval výchovou smyslů a především využíval ruční práce ve svém výchovném programu.

Zájem o výtvarný projev dítěte se rozvíjel především ve 2. polovině 19.století, kdy se psychologové začali zabývat dětským kreslením a možností proniknutí do dětské psychiky. Tvarová psychologie (Gestalt) upozorňuje, že vnímání není mechanickým sčítáním smyslových počítků jednotlivých smyslů, ale je dáno tvarovými vzorci, které jsou v lidské psychice a představují zákonitost našeho vnímání. Celek, kulatost, hranatost je vnímána dříve než další znaky. Dítě vnímá svět kolem sebe zjednodušeně a nepřesně, ale tím neztrácí orientaci ve svém okolí.

První knihu o dětské kresbě vydává v roce 1887 Ital **Corrado Ricci** (1858-1934), ve které dospěl k poznatku, že dětská kresba vypovídá o dítěti, jeho vztazích a jeho světě. Kresba je pro něj hrou, spontánní a radostnou činností. Když kreslí, nevnímá, že je zkoumáno. Psychologové při výkladu dětské kresby vychází z poznatků hlubinné psychologie.

Zkoumáním dětské kresby, která se podílí na rozvoji dětské psychiky, se u nás zabýval počátkem minulého století **Otakar Hostinský** (1847-1910), významný estetik patřící k českému realistickému hnutí, **prof. František Čáda** (1855-1918) a **prof. Zdeněk Matějček** (1922-2004), který se zaměřoval na vyšetřovací metodu – kresba rodiny. Také **Otokar Chlup** (1875-1965) upozornil na diagnostické možnosti využití dětské kresby.

¹ UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. s.16

1.2 Z psychologického hlediska

Dětské výtvarné projevy nejsou jen hrou nebo sněním, ale je v nich obsažena i realita. Začátky kreslení souvisejí s rozvojem osobnosti dítěte. Ke kreslení se dítě většinou nemusí nutit, protože ho tato činnost baví, ke kresbě je motivováno aktuálními zájmy, nebo tím, co ho trápí. Kreslení je hra, ke které dítě nepotřebuje partnera, zaměstnává ruce a zrak, odráží vnitřní zkušenosti dítěte. Kreslení jako hra se od hry liší, protože výsledkem je relativně trvalý produkt – čára, skvrna, která vybízí k další hře – změna stopy, která vede k zobrazení známé věci. Pro dítě je nejdůležitější radost ze vznikající stopy, ne konečný výsledek. Zpočátku je důležitější to, že „si kreslí“, než to, „co si kreslí“. Dětský obrázek bývá také dárkem pro toho, koho má dítě rádo.

První studie o dětských obrázcích jsou spojovány se jménem *G.H.Luqueta* (1901-1966). V jeho názorech se objevuje nové pojetí dětského výtvarného projevu, podle kterého se obohacování dětské grafické představy neděje prostřednictvím zrakového vnímání a pozorování, ale při rozumovém poznávání, se získáním vědomí o různých částech dané věci. Dítě kreslí to co dobře ví, nikoliv to co vidí.

Dětské výtvarné projevy se využívají při testování mentální úrovně, jako komunikační prostředek k vyjádření toho, co dítě nezvládne říci slovy, jako psychoterapeutický prostředek, nebo k vyjádření o svém těle a prostoru.

Kresba odráží nejen úroveň intelektu, ale i emoční rovnováhu. Zároveň ale nemůže odhalit vše jediný obrázek dítěte, je třeba posuzovat také sociální a kulturní souvislosti.

1.2.1 Poznávací procesy v předškolním věku

Poznávání dětí v tomto věku se zaměřuje na nejbližší svět kolem sebe. Pro předškolní věk je typické názorné a intuitivní myšlení, které je málo flexibilní, nepřesné a zcela nerespektuje zákony logiky. Mezi typické znaky patří²:

egocentrismus – subjektivní pohled, zkreslení úsudků na základě subjektivního přístupu, což způsobuje nepřesnosti v poznávání

fenomenismus – důraz na určitou podobu světa, dítě má zafixován určitý obraz reality, vidí svět ze svého pohledu a odmítá sdělení dospělých

prezentismus – vazba na přítomnost, na aktuální podobu světa

² Znaky podle VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. 102-103 s. ISBN 80-7178-308-0

magičnost – dítě nevidí rozdíl mezi skutečností a fantazií, fantazie mu pomáhá orientovat se v reálném světě, projevuje se animismem, antropomorfismem

absolutismus – přesvědčení, že každé poznání má jasnou a jedinečnou platnost

Typické znaky dětského myšlení a emočního prožívání se odráží ve hře, vyprávění nebo v kresbě.

1.2.2 Tvořivost a sebeúcta

„Tvořivost je výrazem základní podstaty dítěte ... znamená totiž být sám sebou a mít schopnost jako takový se i projevovat.“³

Tvořivost je specificky lidská vlastnost, která souvisí s myšlením a je předpokladem pro jakoukoliv uměleckou činnost. Pro rozvoj tvořivosti je nezbytný dostatek podnětů, znalostí, představ a dovedností. S tvořivostí souvisí i smysl pro jedinečnost, která je vnímána jako příjemný pocit a ocenění od druhých. Děti, které si samy sebe dokáží vážít, odnášejí si uspokojení z toho co dělají a naopak děti, které mají nepřilíš rozvinutou sebeúctu nacházejí uspokojení z různých činností svého života velice obtížně. K rozvoji tvořivosti a sebeúcty dochází při :

- povzbuzování dítěte k vyjádření se různými způsoby
- respektování všech způsobů vyjádření tvořivosti dítěte a dávání najevo své uznání
- podporování otevřeného vyjádření názorů a myšlenek, nekritizovat
- vytváření podmínek pro sebevyjádření
- ubezpečování dítěte o hodnotě jeho osobnosti, tím se zvyšuje jeho sebevědomí

1.2.3 Představivost

Představa nemá jen smyslový charakter, její obsah se stále mění. Představy jsou v dětství naprosto nepostradatelné a mají velkou cenu i v běžném životě. Člověk si vytváří představy o věcech, které ještě nikdy neviděl, které neexistují a se kterými se nesetkal. Představy jsou určitým symbolem.

³ BEAN,R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*.Praha: Portál,1995.s.16. ISBN 80-7178-035-9.

1.2.4 Dětská kresba a inteligence

Kresba je jednou ze symbolických funkcí, při níž dítě zobrazuje realitu tak, jak ji chápe. Zobrazení závisí na úrovni schopností a dovedností dítěte (motorika, senzomotorická koordinace, rozvoj poznávacích procesů), ale také na momentálním emočním stavu. Kresbou vyjadřuje dítě postoj k zobrazenému objektu, proto v ní převažují subjektivně významné rysy nad realitou. Dítě zdůrazňuje to, co je pro něj důležité.

Na konci předškolního věku se dětské výtvořiny podobají více skutečnosti, dítě kreslí to, co vidí.

Dětská kresba odráží vývojový stupeň dětské psychiky. Odborníci ji používají jako jednu z testovacích metod.

Při odborném posuzování je třeba postupovat velice opatrně s přihlédnutím na individualitu dítěte. Nezáměr dítěte o kreslení nemusí znamenat, že je dítě méně inteligentní, ale příčinou může být nesoustředěnost, nepodnětnost prostředí, nedostatečné sebevědomí nebo přílišné nároky na dítě.

K zamyšlení by mělo vést zobrazování „hlavonožce“ ještě v předškolním věku.

1.2.5 Vliv prostředí

„Člověk si vyvinul velkou schopnost nápodoby a nejmocnějším výukovým nástrojem je příklad rodičů a učitelů.“⁴

Dítě potřebuje dostatek podnětů pro svůj rozvoj, aby si mohlo utvářet určité vzorce činností, nezbytné pro svůj další život. To co si dítě uchová v paměti jako vzorec, lépe použije při kombinaci znaků. Dítě si zapamatovává způsobem podnět – odezva, který je vzorcem pro všechny jeho aktivity. Podněty které dítě zkoumá a zaujmou jej, zůstávají uchovány v jeho paměti.

Výtvarné činnosti úzce souvisejí s vnímáním okolního světa, které je závislé na dostatku příležitostí a podnětnosti okolí. Nepodnětné prostředí dětem neposkytuje možnost pro jeho všestranný rozvoj.

⁴ BRIERLEY, J. *7 prvních let rozhoduje*. Praha: Portál, 1996. str. 64. ISBN 80-7178-484-2

1.2.6 Typy kreslířů

Ve výtvarném projevu dítěte můžeme sledovat určité znaky, které jsou charakteristické pro dané vývojové stadium. Na druhé straně lze zachytit u každého jedince řadu odlišností.

Podle odborníků se typy kreslířů dělí na dva základní typy - extrovertní a introvertní.

extrovertní typ - snaží se vystihnout zobrazovanou věc pomocí naznačení důležitých a méně důležitých částí. Později chce zachytit objektivní vzhled věci z hlediska proporcí, situace v prostoru, barevnou pravdivost a plasticitu (typ objektivní). Objektivnost často převyšuje výtvarnou stránku. Mezi těmito typy převažují „specialisté“ v jedné technické oblasti

introvertní typ - rozhodující roli má zážitek, který mívá silně emotivní charakter. Téma se tak často neopakuje, objevují se „neklasická“ témata, pro než dítě nemá souhrnný název. Každý výtvar je snahou o ucelenou představu, nerozhodují proporce, reálná barevnost, bohatství detailů.

Z hlediska výtvarně výchovné praxe má podle J. Uždila význam dělení výtvarných typů na :

vizuální typ (zrakově zaměřený) - převážně extrovertní, chce si přiblížit kreslířským zobrazováním svět, lpí více na tvarově zajímavých vlastnostech věcí. Nelibuje si tolik ve volném koloritu, barevná skladba není tak jednoznačná.

haptický typ (hmatově zaměřený) - je převážně introvertní. Nevyhýbá se barvám, používá je v čisté podobě, nemíchá je. Klade barvu v ploše a výtvary pak působí dekorativně.

2. Výtvarné projevy dítěte

První výtvarné projevy dítěte souvisejí s osobností dítěte, s jeho vnímáním, myšlením, představivostí, charakterem a jeho individuálními psychickými a fyzickými zvláštnostmi.

Dětská kresba jen zcela přirozeným způsobem zobrazení reálného a fantazijního světa dítěte. Dítě kreslí na základě vlastního prožitku, do kreslení promítají své prožitky a přání.

Kreslení je pro dítě činnost přirozená, zábavná, do které se nemusí nutit, stejně jako hra, vzniká zcela spontánně. Tužku bere dítě do ruky tehdy, když mu to jeho myšlení, vnímání a jemná motorika dovolí.

Dětská kresba obsahuje právě to, co je pro dítě důležité, co ho upoutalo, nezobrazuje to, co ho nezaujalo, co je pro něj nepodstatné. Často zobrazuje reálný svět svými „samoznaky“, které odrážejí jeho zkušenosti s věcmi (jablko je kulaté, obličej je ovál s charakteristickými znaky). Pro dítě je podstatné zobrazení důležitých věcí (dům má kliku, aby se dalo vejít do domu), využívá působení tvarových principů (soutměnost, kulatost, svislost).

Dítě je antropocentrické, to co s člověkem souvisí je na většině dětských kreseb.

2.1 Grafické zobrazení člověka

Lidské tělo dítě vnímá, jak se vidí zevnitř i z vnějšího pohledu do zrcadla. Při prvním grafickém zachycení lidské postavy je dítě ovlivněno více zkušenostmi dotekovými, pohybovými a pocitovými než zrakovými. První obraz člověka vzniká z čáranic, vycházejících z oválného tvaru (krouživý pohyb) a znázorňující obličej. Zachyceny jsou oči a ústa. Mimo obličej jsou důležité ruce a nohy. Ruce jsou čáry, zpočátku bez prstů a nohy bez chodidel.

Prvním obrazy postavy nazýváme „hlavonožci“. V další fázi se vedle hlavy objevuje trup, jako další ovál. Zpočátku je menší než hlava. Další detaily se objevují se schopností grafického rozlišování směrů a se schopností zrakové a motorické kontroly nad motorickými pohyby. Šestileté dítě už člení lidskou figuru celkem zřetelně, nasazuje paže k trupu, již ne k hlavě.

Zobrazení lidského profilu se vyvíjí. Nejdříve zobrazuje figuru ze strany, později se objevuje smíšený profil, vícepohledovost (do profilu dítě zobrazuje jen některé části těla).

Pohyb vzniká již u hlavonožců, jakmile figura něco drží nebo má chodidla v nestejně výši. Skutečný pohyb bývá na začátku znázorněn schématem kráčejících nohou viděných z profilu, ale i natahováním a vztyčováním paží.

S člověkem vchází do obsahu kreseb prostředí, ve kterém žije a které ho obklopuje.

2.2 Znázornění prostoru, objemu a času

Prostor

První čáranice bývají rozmístěny po celém prostoru, někdy i mimo plochu omezenou formátem papíru. Prostorové uspořádání začíná tehdy, když dítě postavy a věci začne umisťovat k dolnímu okraji papíru, který znamená zem. Tato „základní čára“ je vyznačena na spodním okraji, vzdálenější čára představuje nebe.

Dítě neodhadne správně prostorové vztahy, přeceňuje velikost nejbližších objektů, protože se mu zdají velké a podceňuje vzdálenější, vidí je jako malé. Rozlišování polohy vlevo a vpravo se objevuje s dozráváním lateralizace.

Objem

Na uspořádání objemu má dítě zvláštní pohled – spojuje podhled i nadhled v jeden celek - plošné uspořádání. Pro dítě je důležité zobrazit a podívat se dovnitř předmětu,

zobrazit to, co je člověku neviditelné, dítě má „rentgenové“ vidění.. Prázdný prostor se snaží dítě vytečkovat nebo vyčárkovat, aby zobrazilo realnost prázdného prostoru.

Čas

Pojem času se vyvíjí u dětí pomalu. K utváření časových představ jim pomáhají události a opakující se jevy. Důležitá je pro ně přítomnost, ne budoucnost.

Při znázornění času v kresbě dítě používá výtvarné vyprávění. Zobrazuje v jednom výtvarném díle celý děj, jeho jednotlivé situace a postavy. K tomuto využívá celý formát papíru, bez ohledu na posloupnost děje.

2.3 Barva a dětský kolorit

Barevné vyjadřování dítěte je individuální, jeho barevné vidění odráží jeho psychiku. Nejdříve děti barvou jen kreslí, později ji využívají na zaplnění celé plochy. Barva v dětském výtvarném projevu je spojována s určitou věcí či předmětem, má funkční roli (tráva je zelená, střecha je červená, slunce je žluté). Volba barev je individuální, ale většinou děti upřednostňují barvy teplé a syté. Děti s barvou experimentují, míchají, nejdříve ji otiskují a roztírají prsty, později barvu používají při malbě štětcem.

Typické znaky dětského výtvarného projevu

- **R-princip** (pravoúhlost, zákon kolmosti), kdy se setkávají dva směry, které se v pravém úhlu přesně odlišují jeden od druhého
- **grafoidismus**, při kterém dochází k naklánění kresby ve směru písma a zakulacování ostrých hran a pravých úhlů jako při psaní písma. Dítě má tendence opakovat jednoduché naučené tvary (čárky znamenají trávu), kterými zdobí až nadměrně svůj výtvar.
- **sklápění**, všechny předměty kreslí tak, aby se rozvinul jejich charakteristický obrys, nejlépe naznačené je sklápění na obrázcích, kdy děti znázorňují postavy držící se za ruce v kruhu
- **naivní realismus**, vyznačuje se jednoduchostí a úsporností kresebných a malířských tahů. Dítě nakreslí jednoduchou linku a už ji neopravuje. Odráží znaky, které předmět obsahuje a které chce dítě v kresbě zobrazit.

- **transparence** (průhlednost), rentgenologický pohled při zobrazování předmětů průhledných i neprůhledných. Dítě zobrazuje všechny znaky, o kterých ví, že v předmětu existují (v domě kreslí nábytek, postavy)
- **střídání pozorovacích hledisek** – dítě nakreslí jeden předmět z profilu a současně zepředu (postava má obličej nakreslený zepředu, ale nohy jsou z profilu)
- **deformace** – nepoměr jednotlivých částí (důležitá část je větší oproti ostatním)
- **přenášení znaků z jedné představy na druhou** – představy se překrývají, slučují, splývají v jednu část nebo celek
- **zobrazovací automatismus** – mechanické opakování zobrazovaného předmětu a postav, množení oblíbených detailů, které se často opakují a neodpovídají skutečnosti
- **nepravý ornament** – základem je automatismus, někdy dítě zdobí vše. Výzdoba by měla zakrýt nedostatky v představivosti, rozvíjí se tam, kde dítě nedovede sledovat složitý tvar
- **obrácená perspektiva** – u dolního okraje jsou figury maličké a naopak u vzdálenějšího větší
- **významová perspektiva** – co dítě považuje za důležitější je více propracované a větší
- **intelektuální realismus** – dítě má zájem o detaily a jejich funkčnost
- **překrývání** – dítě si uvědomuje určitý tvar a tak ho také kreslí, tento tvar nechce porušit a tak přes něj nakreslí jiný tvar (hlava je nakreslena celá a na ní klobouk)
- **personifikace** – ožívování neživých předmětů, antropomorfismus – přenášení lidských znaků na zvířata a věci
- **rytmus, symetrie a opakování** – jsou základem kompozičních schopností, uplatňují se v dětské kresbě i malbě, projeví se v členění plochy
- **zakulacování úhlů** – zakulacování je projevem setrvání na kruhové formě

3. Vývojová stadia zobrazování

Dětské kresby procházejí stadii, které úzce souvisejí s vývojem intelektu dítěte, ale bez ohledu na jeho umělecké schopnosti. Ke každému věku odpovídá specifický typ kresby. Stadia zobrazování bývají někdy označována různými autory odlišně.

3.1 Období skvrn

Děti, které ještě nedosáhly věku jednoho roku, vytvářejí „skvrny“. V tomto období většina dětí nemá možnost „výtvarně“ se projevit, neboť se rodiče obávají nepříjemných následků (nebezpečí poranění tužkou, pastelkou, počmáráání nábytku). V případě experimentování dítěte s tužkou je třeba dbát na zvýšenou opatrnost dospělého.

Obr.1: Kresba voskovým pastelem - Hra s pastelem : David (1,5)

3.2 Stadium prvních „čmáranic“

V období batolecího věku (zhruba do dvou let věku dítěte) se objevují první „čmáranice“, které jsou pouhým zanecháním stopy náhodného a mechanického pohybu ruky, bez spojení s konkrétní věcí nebo představou. Jsou především radostí ze vznikající stopy, bez cíle a konečného výsledku. Dítě čárá všemi směry, aniž by při tom zvedlo tužku, jeho pohyby jsou neobratné, ale často osobité. Je to počátek rozvíjející se motoriky. Tužka pro dítě představuje prodloužení ruky a nakreslené čáry vyjadřují „já“ dítěte.

Čmáranice mají mnoho podob, můžeme mezi nimi sledovat krátké čáry, klikatky, klubíčka velmi jemných čar a spirály (oválné, kruhové, hranaté). Všechny jsou přípravou pro opravdové kreslení.

Odborníci toto období spojují s prvními krůčky dítěte.

Obr. 1: Kresba suchým pastelem - Hra s pastelem :Martin (2,5)

3.3 Stadium „čárání“

Je obdobím ve věku 2-3 roky, nastupuje bezprostředně po stadiu čáranic. Převažuje uzavřená smyčka „loop“.

Při prvních pohybech dítě kreslí celým tělem, pohyb vychází z ramenního kloubu, později se přidává loket a zápěstí. Čárání je vlastně pro dítě hrou, jejímž výsledkem je čára, která motivuje k další hře. Kresba často překračuje omezený prostor formátem papíru.

Teprve s rozvojem poznávacích funkcí dítě zjistí, že při této činnosti lze zobrazit realitu. Dítě se snaží napodobit psaní dospělých. Pak dodatečně pojmenovává svůj „výtvar“ podle nějakého typického znaku pro danou věc. Může se stát, že dítě jedné věci přiřadí několik názvů, podle toho, jaký má pohled na změř čar. Toto období je také nazýváno náhodným realismem.

Když se začnou tahy čáranic křížit ve vodorovném a svislém směru dochází k velkému pokroku. Dítě postupně krouživým pohybem uzavírá jednu čáru a vznikne ovál, první tvar, který vypadá jako ... jablko, hlava, brambor.

Vznikají „první obrazy“, které jsou náhodné a mají podobu oválu, klikatky, krátké úsečky a bodu. Nejčastěji dětské kresby znázorňují jen izolované představy světa. Toto období je nazýváno nezdařeným realismem, dítě se snaží napodobit svět dospělých. Typickým znakem je ustálená barevnost (tráva je zelená, slunce žluté).

Obr. 2: Kresba pastelkou – TV, hokejisté a anténa : Martin (3,4)

3.4 Stadium „hlavonožců“

V období univerzálních postav (věk dítěte 3-5 let), dítě lépe kreslí, jeho obrázky mají určitý obsah a význam. Postava hlavonožec je symbolem zobrazení člověka. Nejdůležitější je pro dítě u člověka hlava, proto ji kreslí největší. Hlavonožec je znázorněn kolečkem (představující hlavu i tělo), k němuž připojuje dvě čáry jako nohy. Krk a trup chybí, později kreslí dvě další čáry jako ruce.

S přibývajícím věkem dítěte přibývají detaily (oči, ústa, pupík – v podobě tečky nebo kolečka). Když dítě kreslí postavu, zobrazuje samo sebe, až teprve tehdy, když získá představu o svém vlastním těle.

Kolem 5.-6.roku se začíná objevovat i trup jako další kolečko. Postava předškolního dítěte je zobrazena zepředu, ruce jsou v různé výšce. Až kolem 6. roku dítě nakreslí tělo úplné, se všemi končetinami a detaily.

Obr. 3: Kresba fixou – Moje maminka : David (3,5)

3.5 Stadium intelektuálního realismu

Ve věku 5-7 let dětská kresba zachycuje svět, o kterém dítě něco ví a zná. Dětská kresba je spíše osobní, vyjadřuje více vnitřní svět než vnější. Kresba nezachycuje předložený model, ale to, co dítě zná (nakreslená hlava z profilu má 2 oči, i když je vidět jen jedno). Je to období průhlednosti obrázků (pod sukní jsou vidět nohy, v domě je vidět co se děje v kuchyni). Kresba je více realistická.

Obr. 4: Kresba fixou – Vlak : David (5,4)

4. Výtvarné činnosti v předškolním věku

Výtvarné činnosti v předškolním věku by měly být přirozenou činností, jejíž základem je hra. Při hře s různými výtvarnými prostředky i materiály by nemělo být dítě omezováno v tvořivosti a nápaditosti.

Typickými znaky dětských výtvarných činností je spontaneita (samovolnost, živelnost, bezděčnost – je základním projevem dětského chování), improvizace (činnost probíhá dle vlastní představy, bez přípravy, narychlo), tvořivost (je předpokladem pro jakoukoliv umělecko estetickou činnost).

Mezi výtvarné činnosti nepatří jen kreslení, malování a modelování, ale i seskupování, sestrojování a kladení v ploše. Některé výtvary mají omezenou životnost, ale jsou velice zajímavé.

Nezbytné pro rozvoj výtvarného projevu u dětí jsou dostatečné podmínky, ve kterých dítě může realizovat své výtvarné činnosti. Mělo by mít vlastní kout, kde se cítí dobře, kde má dostatek prostoru, vhodné osvětlení, správnou výšku stolu a židle a místo na výstavu svého „díla“.

Rámcový vzdělávací program je základní pedagogická a legislativně určená dokumentace pro předškolní výchovu a vzdělávání.

Očekávané výstupy (co dítě zpravidla na konci předškolního období dokáže), které se týkají výtvarných činností⁵:

- ovládat koordinaci ruky a oka (zacházet s grafickým a výtvarným materiálem)
- zacházet s běžnými předměty denní potřeby (výtvarnými pomůckami a materiály)
- vnímat a rozlišovat pomocí všech smyslů
- rozlišovat některé obrazné symboly
- projevovat zájem o knihy (ilustrace)
- záměrně se soustředit na činnost
- zaměřovat se na to, co je z poznávacího hlediska důležité
- chápat prostorové pojmy

⁵ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (Výzkumný ústav pedagogický, Praha: 2004)

- vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných)
- vyvinout volní úsilí, soustředit se na činnost a její dokončení
- zachytit a vyjádřit své prožitky (výtvarně)
- spolupracovat s ostatními
- dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla
- zacházet šetrně s pomůckami
- vnímat umělecké a kulturní podněty
- zachycovat skutečnosti za svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik

4.1 Kreslení

Je jednoduchou zobrazovací technikou. Pomocí tužky či pastelky dítě kresbou zachycuje své myšlenky, touhy a přání, vyjadřuje svůj vztah ke skutečnosti. Dítě kreslí bezprostředně a nahodile své myšlenky a představy, nebo se snaží napodobit psaní dospělého tím, jak kreslí. Na rozdíl od řeči, která je dospělému srozumitelná a pochopitelná je kreslení často pro dospělého jen projevem „čárání“. Kreslení není pro dítě tak častou a každodenní činností jako řeč a musí při něm překonávat technické potíže. S postupným zvládnutím těchto technických potíží se zdokonaluje i dětská kresba.

Při kreslení vedeme děti k šetrnému zacházení s materiálem (nemuchlat a nevyhazovat papír, neničit hotovou práci).

Nejvhodnější kreslicí nástroje pro děti jsou měkké a nelámavé materiály : tužky a pastelky, uhel a rudka, křídové pastely, vodové pastely, voskové pastely, křídý, fixi, pera a další netradiční kresebné nástroje : dřívko, seříznutá větvička, špejle, tampon natočený na špejli, smotek papíru, kousek molitanu, kartáček na zuby, vlastní prst, hřebík, ptačí pírko, stéblo trávy, kutálející se kulička namočená v barvě, nit nebo provázek namočený v barvě.

4.2 Malování

Malování odráží barevné vnímání okolí, nebo barvy vlastní fantazie. Při malování si dítě vybírá a řadí barvy vedle sebe a přes sebe tak, jak se mu to líbí. Děti experimentují s barvami. Míchají je, objevují nové odstíny, malují prsty, různými druhy štětců, přidávají vodu, sledují jak se barvy prolínají.

Technika malování se od kreslení liší tím, že dítě má v ruce štětec, který je delší než tužka. Drží jej v jeho první třetině a ruka se neopírá o stůl. Na štětec se nedá tlačit, dítě musí mít „lehkou“ ruku, aby malovalo vlasem štětce. Důležité je přidržovat si papír druhou rukou a opatrnost při malbě, aby se barva nerozmazávala. Při malování temperovými barvami je třeba vést děti k tomu, aby používaly na každou barvu jiný štětec a tím se tak zamezí míchání barev. Dítě si také vybírá štětce podle síly v závislosti na tom, na jak velké ploše bude pracovat. Malování u dětí je vhodné i ve stoje na větším formátu papíru, ve vodorovné poloze vsedě i vstoje.

Děti by měly mít k dispozici malířský koutek, kde mají možnost vybrat si barvy, štětce i formát papíru, ponechat si nedokončený výtvar. Vhodný je „sušák“ na odložení výkresu. Mít možnost „obrázek“ vystavit. Nejvhodnější barvy pro děti předškolního věku jsou temperové a vodové barvy.

4.3 Modelování

Při modelování se děti snaží o prostorové vyjádření svých představ. Vychází z přirozené potřeby přetvářet, obměňovat a formovat hmotu. Rozvíjí se hmatový smysl dítěte, který doplňuje zrakové vnímání. Utváření trojrozměrných předmětů je složitější, vyžaduje určitou manuální zručnost dítěte. První pokusy s materiálem jsou hrou s hmotou. Při modelování s dětmi vycházíme od jednoduchých předmětů tvořených z jednoho kusu k předmětům složitějším. Jiným způsobem při modelování je vytahování částí z uhnětené koule. Při modelování mohou děti sedět, nebo stát. Dítě se samo naučí odhadnout, kolik materiálu na výrobek spotřebuje a vyzkouší si různé pohyby při zpracování (plácání, trhání, uždibování, slepování, krájení, válení, rozmazávání, seškrabávání, mačkání ...).

Na rozdíl od kreslení a malování se při modelování může neustále měnit a přepracovávat, měnit tvar, dokud dítě není se svým „výrobkem“ spokojeno.

Nejvhodnějším materiálem pro modelování je sochařská hlína, pokud je k dispozici keramická pec. V ostatních případech je lepší používat neklasické materiály pro modelování – plastelína, samotvrdnoucí hmoty, modurit, sádra a různé druhy těsta (Vizovické, slané).

4.4 Práce s různým materiálem

Konstruování je u dětí oblíbená činnost. Spojuje svoje představy s využitím materiálů, je pro ně hrou, která může pokračovat. Dítě má radost, pokud sestrojená věc funguje. Základem je dětské sběratelství a hromadění různých věcí, předmětů a materiálů. Nezbytný je dostatek prostoru pro umístění dětských „pokladů“. Při tomto tvoření se uplatňuje zásada prožitku, rozvíjí se tvořivost a vynalézavost. Výsledkem je originální a nenapodobitelný „výtvor“.

Materiály vhodné pro práci s předškolními dětmi – různé druhy papírů, karton, noviny a veškeré tiskoviny, papírové obaly, textil, nit, provázek, vlna, různé druhy přírodnin. Vždy je třeba dbát na vhodnost a bezpečnost materiálu pro danou věkovou skupinu.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Vyhodnocení dotazníků

Pro získání odpovědí na stěžejní otázku bakalářské práce jsem si sestavila dva strukturované dotazníky.

1.1 Dotazník pro rodiče

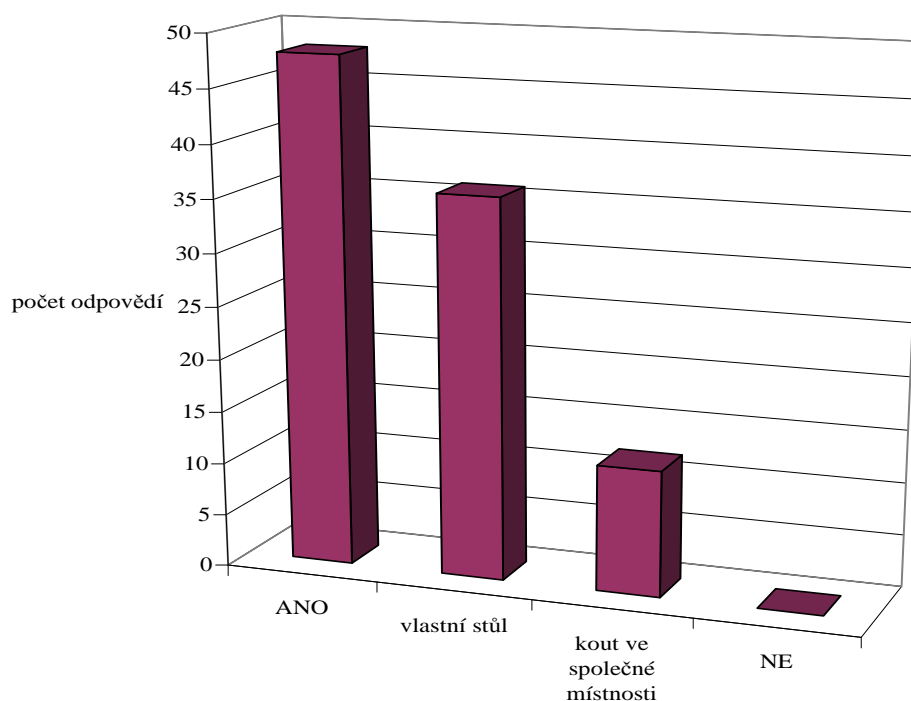
Cílem dotazníku je zjistit, zda mají doma děti k dispozici různé výtvarné materiály, jaké mají podmínky pro realizaci těchto činností, jaké aktivity u dětí předškolního věku převažují, jaký je názor rodičů na výtvarné činnosti, na kroužky výtvarně zaměřené a vedené odborníky mimo mateřskou školu.

Pro rodiče jsem zpracovala dotazník obsahující 8 otázek. Předvýzkum jsem provedla na naší mateřské škole, mezi menším vzorkem rodičů, otázky byly všem srozumitelné a nebylo třeba je dále upravovat. Celkem jsem rozdala rodičům 60 dotazníků v mateřské škole, která se nachází ve větším městě. Návratnost byla 80% (48 dotazníků).

Otázka č. 1

Má dítě doma prostor pro realizaci výtvarných činností ?

V první otázce jsem chtěla zjistit, jaké podmínky mají děti doma pro výtvarné činnosti. Předpokládala jsem, že budou převažovat kladné odpovědi. Všichni respondenti odpověděli ANO. Upřesnila jsem, zda se jedná o vlastní stůl, nebo prostor ve společné místnosti, výsledky jsou patrné z grafického znázornění.

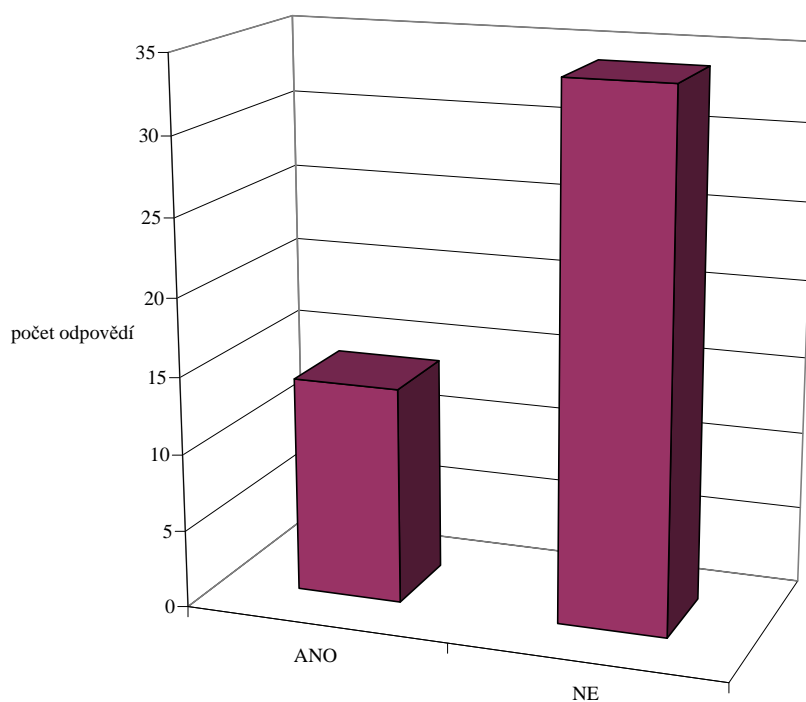

Graf 1: Realizace výtvarných činností

Otázka č. 2

Převažují výtvarné činnosti dítěte realizované doma nad ostatními činnostmi ?

V této otázce jsem neočekávala převahu kladných odpovědí. Moje domněnka se potvrdila. Přesto mě překvapilo, kolik dětí se doma věnuje výtvarným činnostem a myslím si, že výsledek je uspokojivý.

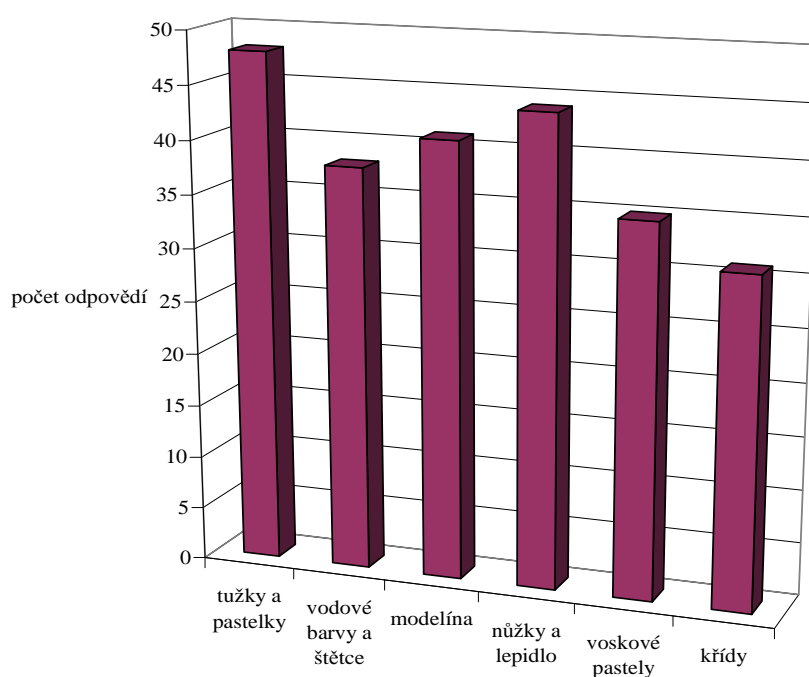

Graf 2: Výtvarné činnosti dětí v rodině

Otázka č. 3

Má dítě doma k dispozici různé výtvarné pomůcky ?

Předpokládala jsem, že všechny děti budou mít doma k dispozici tužky a pastelky, moje domněnka se potvrdila. Druhé místo získaly nůžky a lepidlo, i když z vlastní zkušenosti vím, má-li dítě doma nůžky ještě to neznamena, že je umí používat.

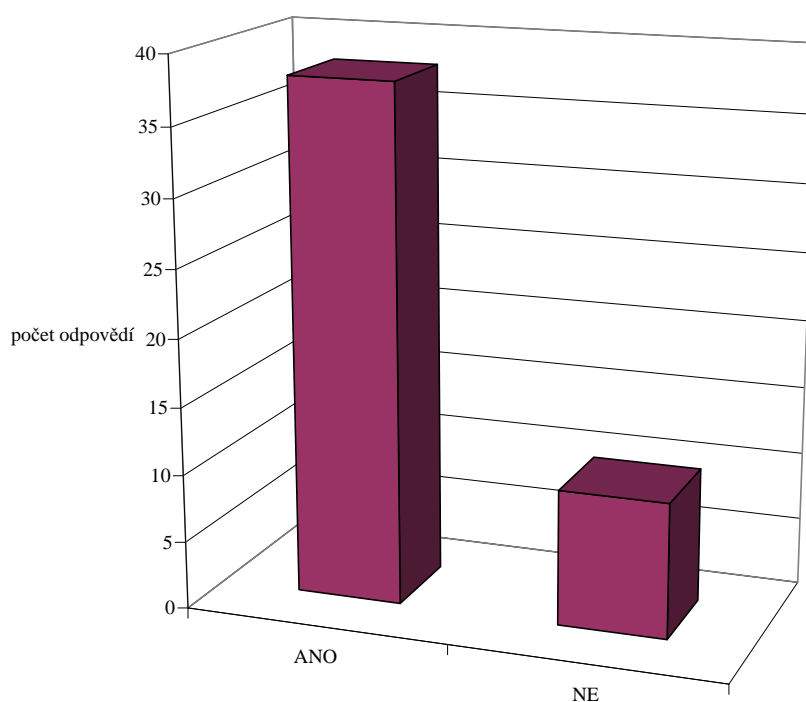

Graf 3: Výtvarné pomůcky v rodině

Otázka č. 4

Kreslíte si doma společně s dětmi ?

Obávala jsem se, že si rodiče v dnešní době s dětmi moc nekreslí. Podle získaných údajů je patrné, že i v současné uspěchané době si někteří rodiče najdou chvíli času na kreslení s dětmi.

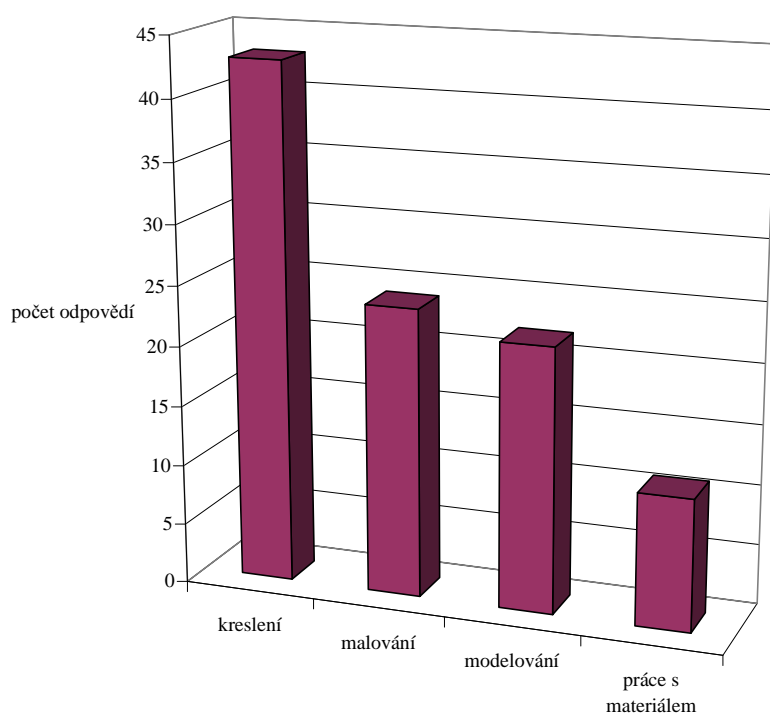

Graf 4: Rodiče a kreslení s dětmi

Otázka č. 5

Jaké výtvarné techniky dítě doma upřednostňuje ?

Z výsledků vyplývá, že u dětí převažuje kreslení, malování a modelování, což souvisí s otázkou č. 3, ve které jsem zjistila, že všechny děti mají doma k dispozici pastelky a tužky nezbytné pro kreslení.

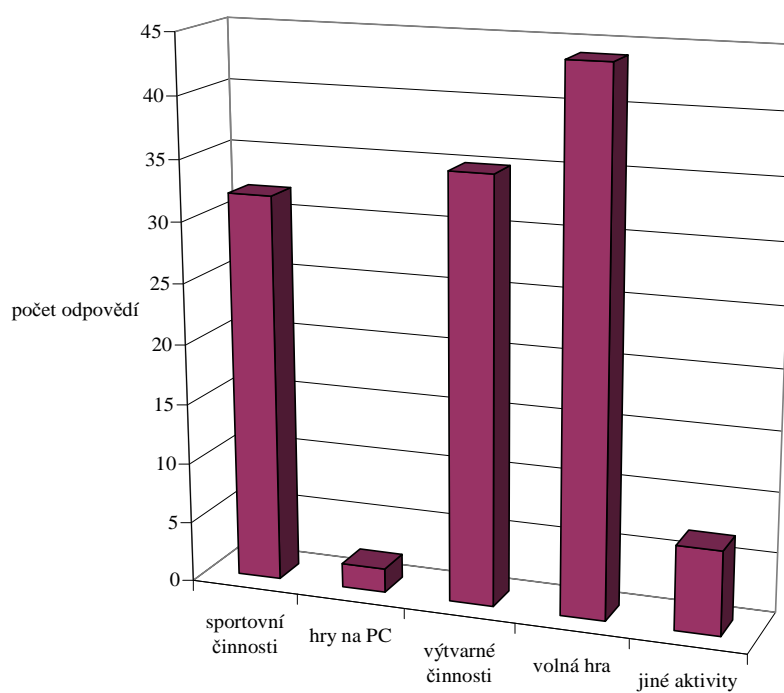

Graf 5: Výtvarné techniky v rodině

Otázka č. 6

Jaké činnosti u vašeho dítěte preferujete ?

U této otázky jsem si podle reakcí dětí myslela, že se hned po sportovních aktivitách umístí v popředí také počítač. Jsem ráda, že výsledky dopadly tak, jak vyplývá z grafu. Jiné aktivity rodiče upřesnili jako hudebně zaměřené činnosti a společenské hry.

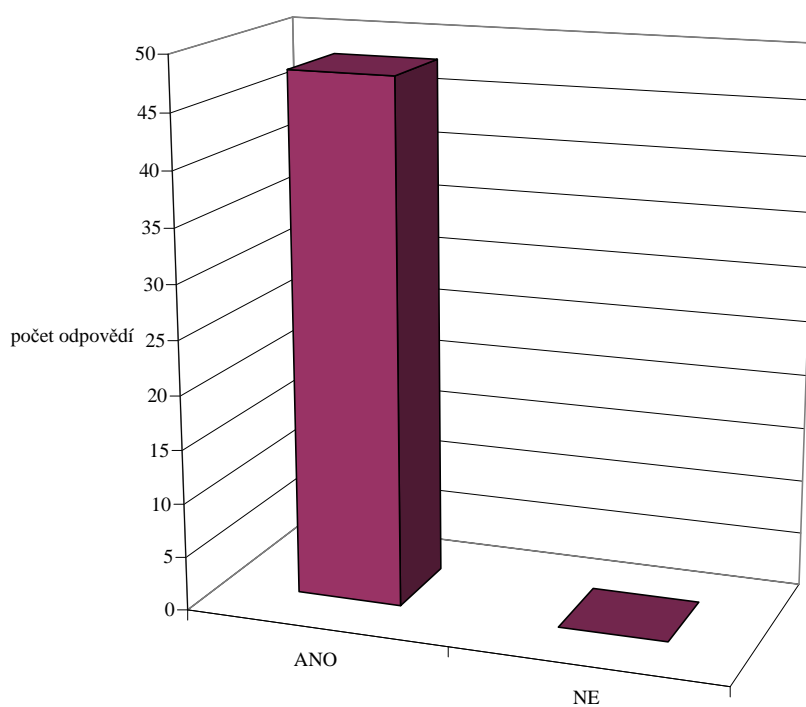

Graf 6: Preference činností v rodině

Otázka č. 7

Myslíte si, že mají děti v mateřské škole dostatek podnětů pro výtvarný rozvoj ?

Odpověď na otázku byla pro rodiče většinou snadná, neboť v každé každé mateřské škole je výzdoba složena především z vlastních prací dětí a rodiče mají tak přehled o tom, co jejich dítě zvládne a umí nakreslit, namalovat a vyrobit.

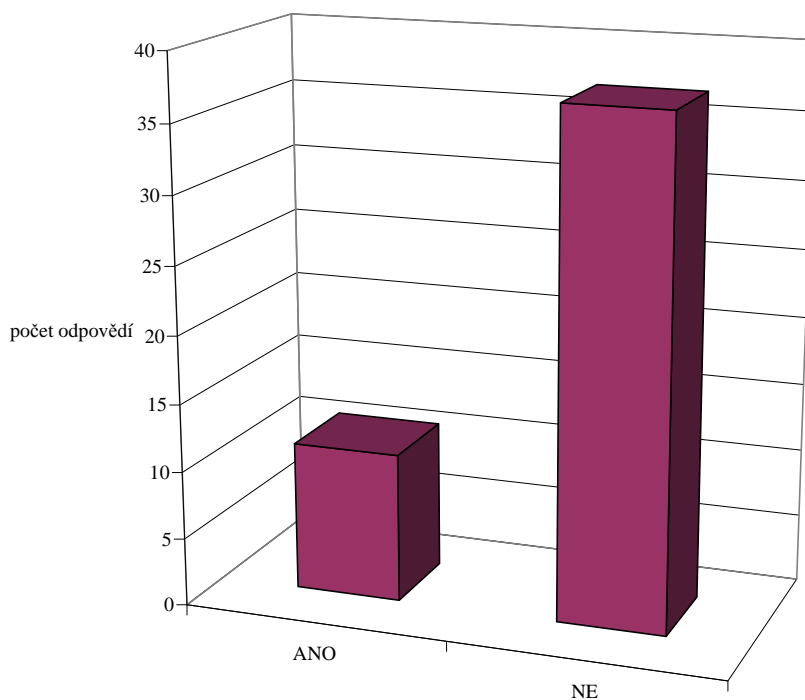

Graf 7: Podněty pro výtvarný rozvoj

Otázka č. 8

Preferujete výtvarně zaměřené kroužky vedené odborníky, organizované mimo mateřskou školu ?

Trendem dnešní doby je přihlásit předškolní dítě na co nejvíce kroužků, aby se rozvíjelo po všech stránkách. Mnohdy si rodiče neuvědomují, že příliš mnoho kroužků dětem neprospívá, spíše jsou děti přetěžovány. Učitelé v mateřských školách se snaží o všestranný rozvoj dítěte a jsou odborníky na jednotlivé výchovy. Z grafu lze vyčíst, že rodiče většiny dětí v předškolním věku nepreferují další výtvarně zaměřené kroužky.

Graf 8: Výtvarné kroužky

1.2 Dotazník pro učitele

Dotazník pro učitele (učitelky) mateřských škol je zaměřen na vybavení, podmínky, používané techniky, způsoby realizace výtvarných činností a jejich význam pro předškolní dítě.

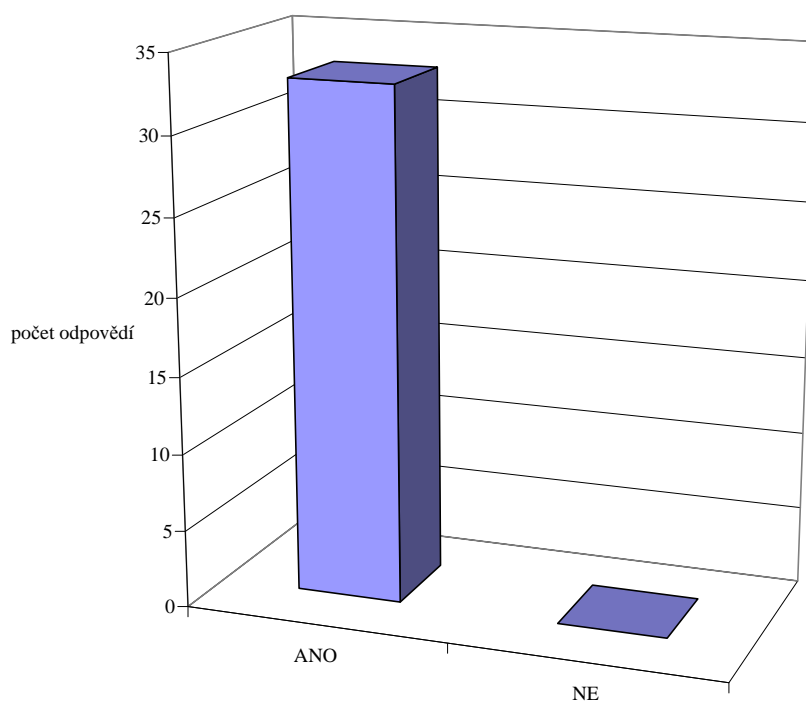
Dotazník obsahuje 10 otázek. Předvýzkum jsem provedla na naší mateřské škole, zjistila jsem, že je třeba upravit stylizaci některých otázek pro lepší srozumitelnost. Tam kde byla možnost volby více možností jsem zvolila škálování pro přesnější vyhodnocení. Oslovila jsem učitele (učitelky) mateřských škol nejen ve velkém městě, ale i z menších měst a vesnic. Všichni respondenti byli učitelé z praxe. Z původního počtu 40 kusů jsem jich obdržela zpět 33, což znamená 83% návratnost.

Vyhodnocení škál jednotlivých respondentů u otázky č.6 a č.7, jsem převedla po sečtení na procentuální podíl a výsledky jsem zobrazila v grafech podle uvedené legendy. Škála byla ve formě známek, hodnocení bylo známkování jako ve škole od 1 do 5, každé číslo mohlo být použito pouze jednou. Z tohoto vyplývá, že čím nižší hodnota, tím vyšší hodnocení, toto se týká pouze vícebarevných grafů. U ostatních je hodnocení součtem hlasů.

Otázka č. 1

Domníváte se, že výtvarné činnosti ovlivňují harmonický rozvoj dítěte ?

Odpověď na tuto otázku je jednoznačná. Myslím si, že každý předškolní pedagog usiluje o všestranný rozvoj dítěte. Jednotlivé činnosti, nejen výtvarné, přizpůsobuje dětem podle odpovídajícího věku.

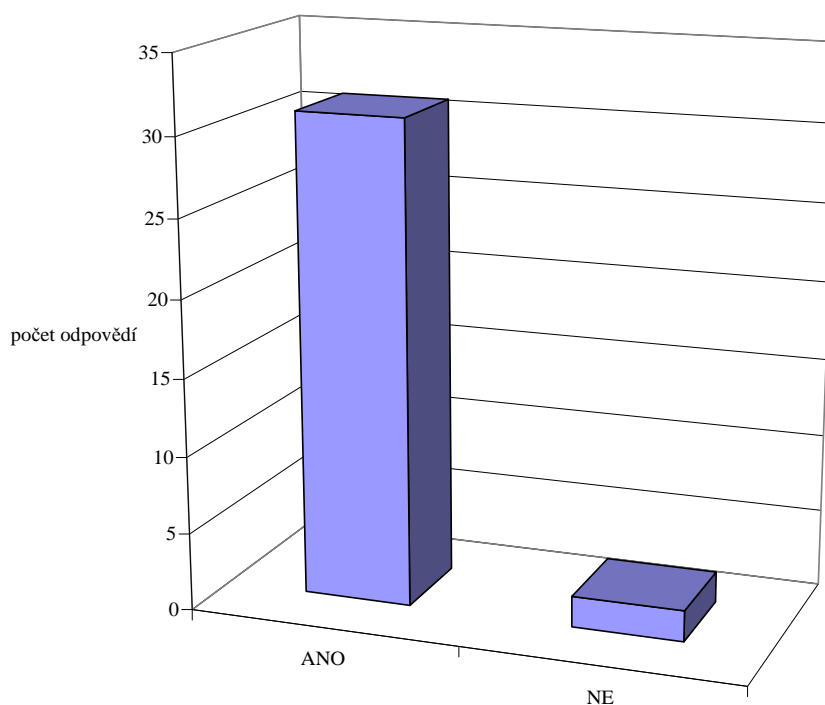

Graf 9 : Význam výtvarných činností

Otázka č. 2

Máte ve třídě vhodné podmínky pro výtvarné činnosti ?

Pouze ve dvou případech se objevila odpověď NE, což znamená, že podmínky pro výtvarné činnosti jsou ve většině případů vyhovující. Největším problémem bývá nedostatečný prostor pro realizaci výtvarných činností. Děti nemají možnost nechat si dílo nedokončené. Pro tento účel jsou vhodné sušáky na výkresy, pracovní tabule na zdi, kde se výtvar může ponechat. Některé kolegyně trápí i nedostatek výtvarného materiálu, ale toto je spíše problém financování.

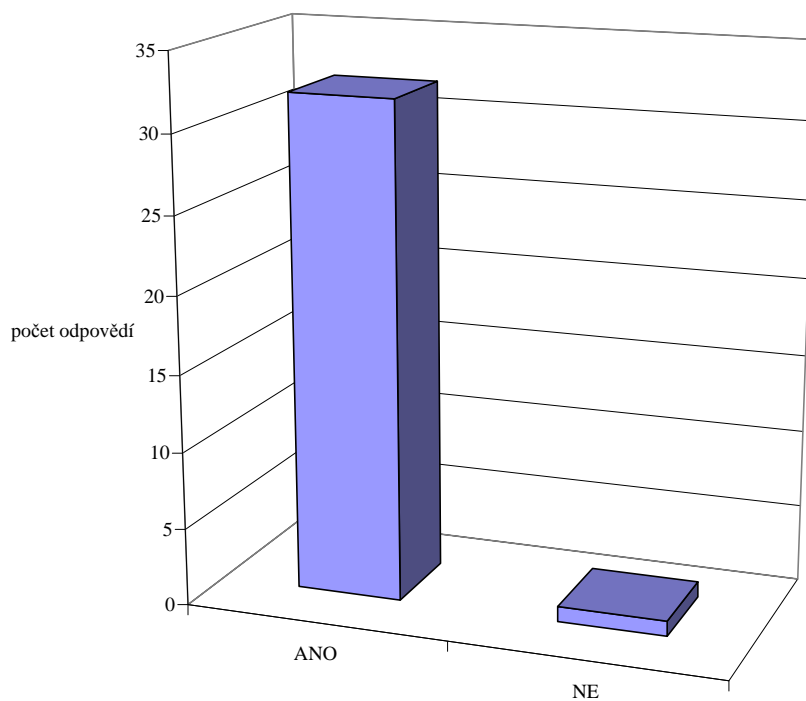

Graf 10: Podmínky ve třídě

Otázka č. 3

Jsou výtvarné činnosti ve vaší třídě součástí volné hry ?

Většina odpovědí je kladných. Děti mají během volné hry možnost kdykoliv se věnovat výtvarným činnostem podle vlastního zájmu. Při těchto aktivitách převažuje kreslení. Oblíbené u dětí jsou omalovánky, šablony na obkreslování a různé druhy pracovních listů zaměřených na rozvoj grafomotorických dovedností.

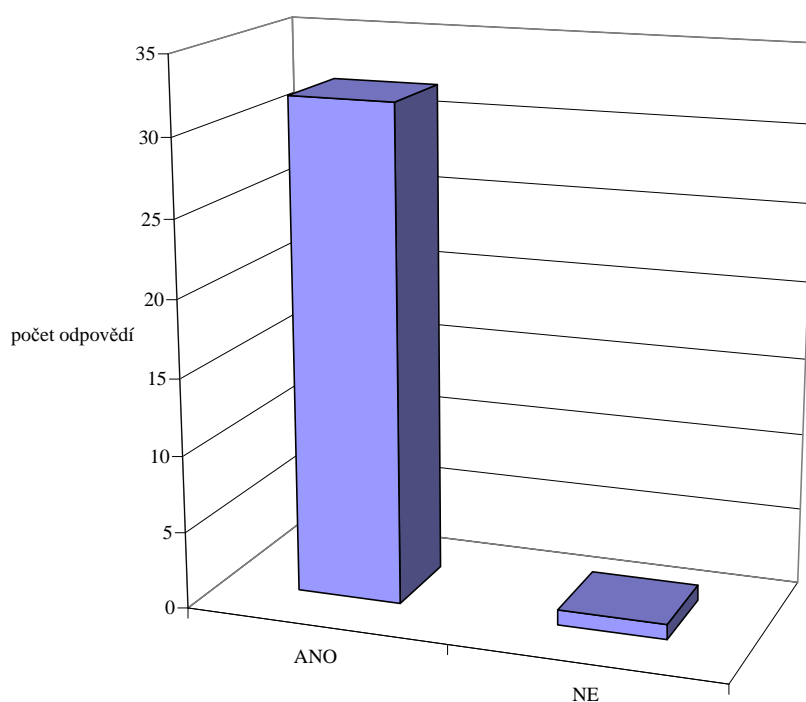

Graf 11: Volná hra a výtvarné činnosti

Otázka č. 4

Mají děti volně k dispozici různé výtvarné materiály ?

Pouze v jednom případě se objevila odpověď, že děti nemají možnost si vybrat různé výtvarné materiály pro svoji činnost. V ostatních případech mají děti možnost kdykoliv si vybrat různé materiály, které jsou jim dostupné.

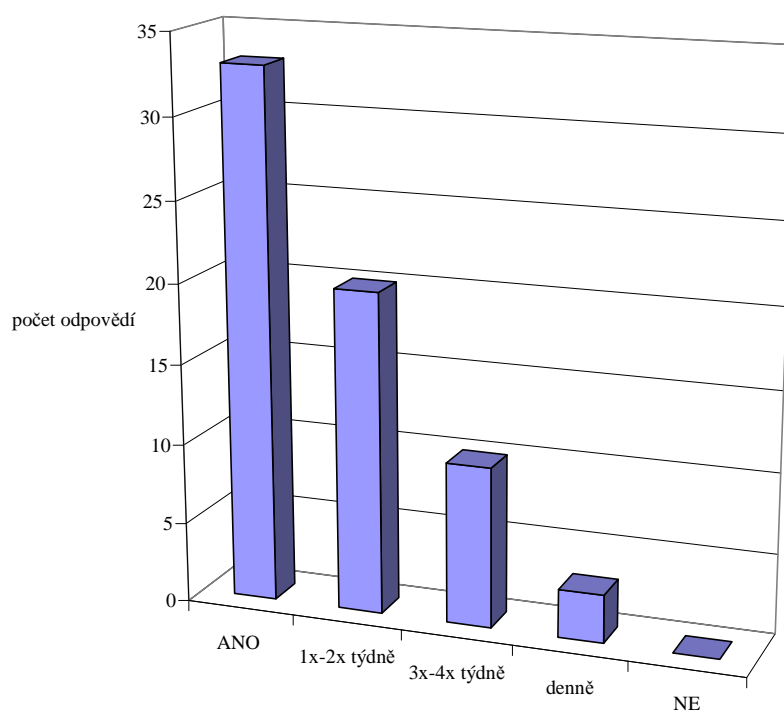

Graf 12: Volba výtvarných materiálů

Otázka č. 5

Jsou výtvarné činnosti ve vaší třídě součástí řízené činnosti ?

V tomto případě byly všechny odpovědi kladné, pro upřesnění jsem dala na výběr tři možnosti, které vypovídají o četnosti řízených výtvarných činností. Z grafu je patrné, že výtvarné činnosti jako součást řízené činnosti a jsou realizovány zpravidla 1x – 2x týdně.

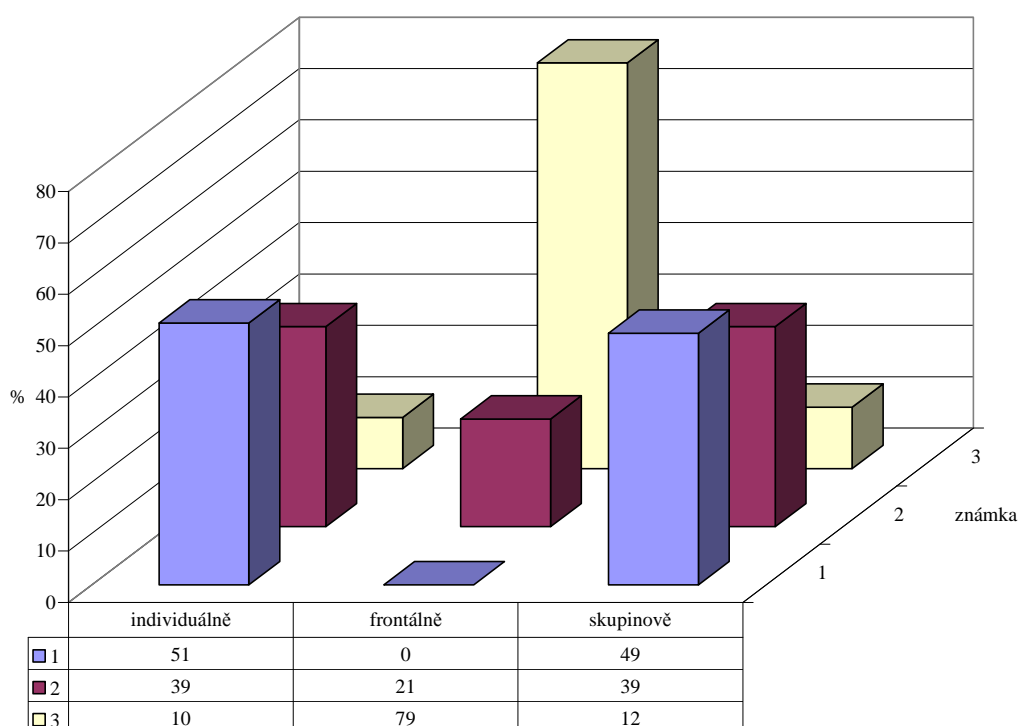

Graf 13: Řízené činnosti

Otázka č. 6

Jakým způsobem realizujete řízené výtvarné činnosti ?

Zaměřila jsem se na způsob realizace těchto činností. Převažují skupinové práce, které jsou v dnešní mateřské škole preferovány nad frontálními. Individuálně zaměřené činnosti lze realizovat jen málokdy, neboť počty dětí ve třídě tuto formu práce většinou neumožňují.

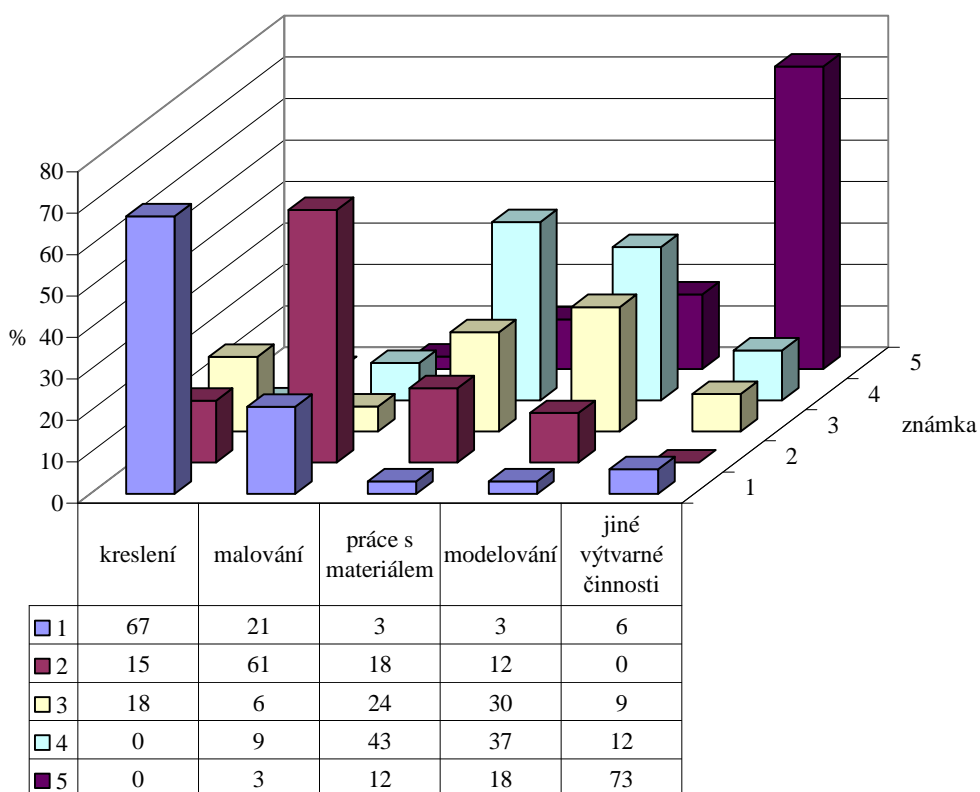

Graf 14: Realizace řízených činností

Otázka č. 7

Jaké výtvarné techniky upřednostňujete při práci s dětmi ?

Pro hodnocení této otázky jsem využila škálování jako v předchozí otázce. Cílem bylo zjistit, jaké výtvarné techniky učitelé v mateřských školách preferují. Na prvních místech je kreslení a malování a za nimi se umístily další techniky, jak je dobře patrné z grafu uvedeného pod textem.

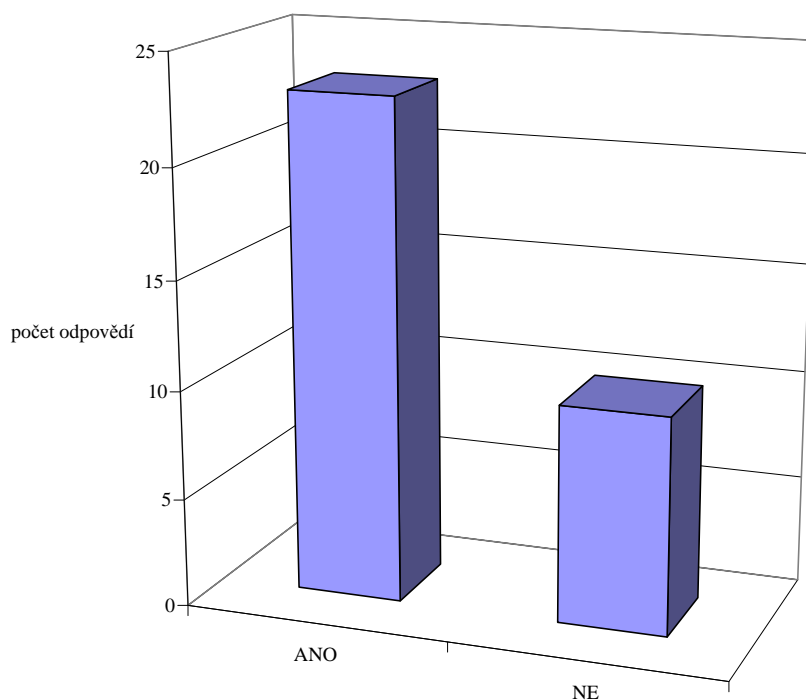

Graf 15: Výtvarné techniky

Otázka č. 8

Realizujete výtvarně zaměřené akce pro rodiče s dětmi ?

Z vlastní zkušenosti vím, že se rodiče rádi zapojují do dění v mateřské škole. V posledních letech mám osobně dobré zkušenosti s odpolednem v mateřské škole, které nazýváme „Tvořivá dílna“. Společně s pedagogy si dítě a rodič vyzkouší různé výtvarné techniky a činnosti, které jsou náročnější a nelze je proto realizovat v dopoledních činnostech. Podle odpovědí má 23 učitelů s těmito akcemi také dobré zkušenosti.

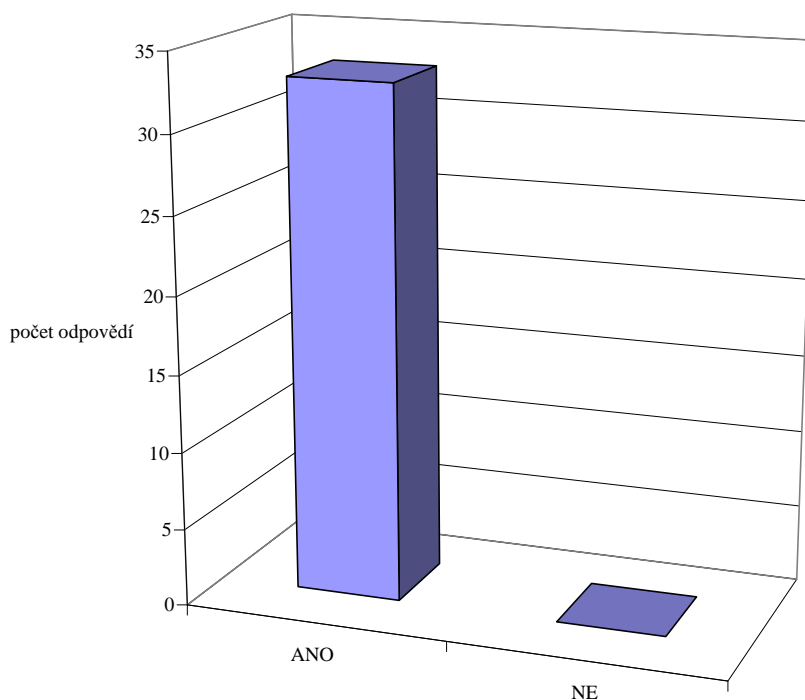

Graf 16: Akce pro rodiče

Otázka č. 9

Jsou podle vašeho názoru výtvarné činnosti v MŠ nedílnou součástí předškolního vzdělávání ?

V tomto případě jsem očekávala samé kladné odpovědi, výsledky mojí domněnku potvrzují. Všichni učitelé si uvědomují, že výtvarné činnosti u dítěte rozvíjí nejen výtvarnou zručnost, ale také fantazii, představivost, jemnou motoriku, vyjadřovací schopnosti, smysl pro pořádek a symboly, prostorové vnímání, dodržování pravidel, kulturní a umělecké cítění, práci s různými materiály a výtvarnými technikami. Tato otázka úzce souvisí s otázkou č.1, která se týká vlivu výtvarných činností na harmonický rozvoj dítěte.

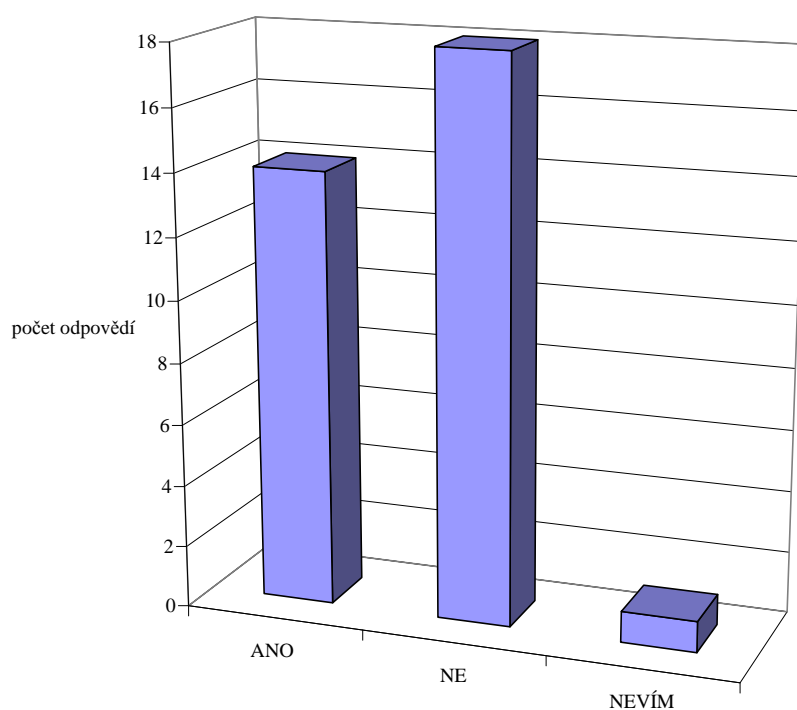

Graf 17: Předškolní vzdělávání

Otázka č. 10

Myslíte si, že je pro děti předškolního věku vhodná příprava ve výtvarně zaměřených kroužcích vedená odborníky ?

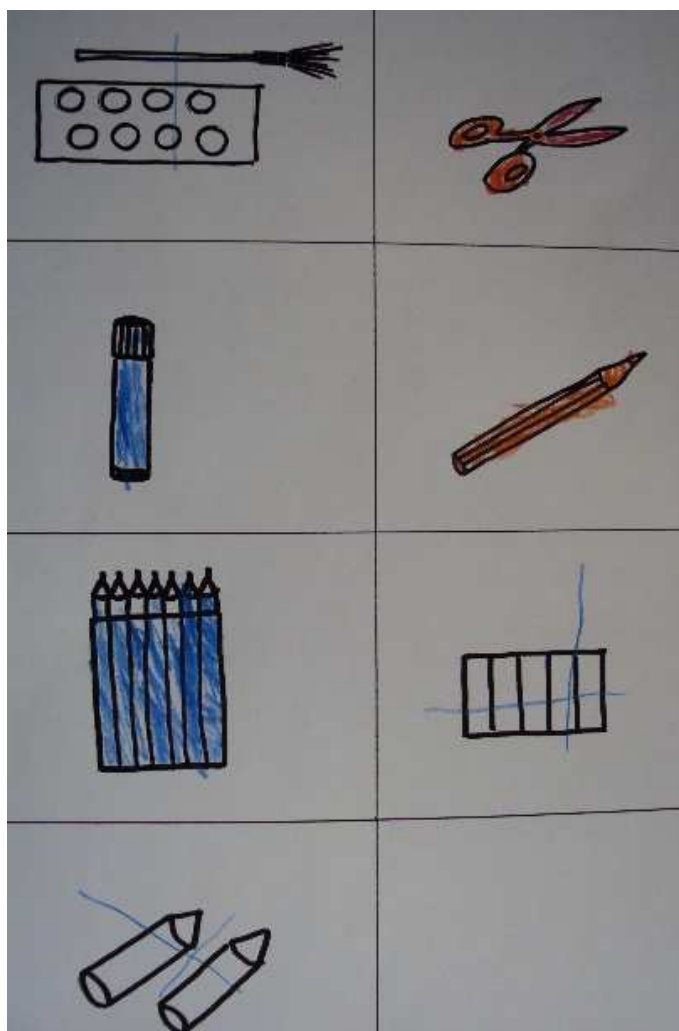
O této otázce by se dala vést diskuse. Kroužky vedené odborníky jsou velice přínosné, ale na druhou stranu si myslím, že by se počet jakkoliv zaměřených kroužků pro děti předškolního věku neměl přehánět. Proto jsou odpovědi ANO i NE téměř vyrovnané.

Graf 18: Výtvarné kroužky

1.3 Rozhovor s dětmi

K doplnění informací o tom, jaké výtvarné materiály mají děti doma k dispozici jsem zvolila individuální rozhovory s dětmi. Vybrala jsem si ze třech tříd naší mateřské školy 30 dětí ve věku 5-7 let. Cílem bylo zjistit, zda si děti doma kreslí, malují, modelují nebo vytvářejí a jaké mají oblíbené techniky. Vypracovala jsem pro ně jednoduchý a srozumitelný pracovní list, ve kterém měly za úkol přeškrtnout ty věci, které doma nemají. Ostatní vybarvily dle své představy. Celkem bylo na výběr sedm možností a do posledního prázdného políčka mohly zakreslit další pomůcky, které nejsou uvedeny na pracovním listu.

Obr.6: Pracovní list pro děti

Při rozhovorech s dětmi a na základě vyhodnocení pracovního listu jsem zjistila, že všechny děti doma používají pastelky, lepidla a tužky. Ve většině případů také vodovky a křídly. V menším zastoupení je modelína. Ve volném políčku děti dokreslily voskovky, fixi na tabuli, gumu a pravítko. Ve třech případech děti dokreslily pero a temperové barvy.

Výsledek byl velmi uspokojivý, všechny děti si doma kreslí, mají pastelky, tužky a nůžky.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zjistit současný stav výtvarných aktivit u dětí předškolního věku. Zajímalo mě, zda mají děti dostatek příležitostí a podnětů pro vlastní výtvarný rozvoj, nejen v mateřské škole, ale i v rodině.

V teoretické části jsme vycházela z poznatků týkajících se výtvarného projevu dětí, z hlediska historického a psychologického. Zaměřila jsem se také na jednotlivá vývojová stadia dětského výtvarného projevu.

V praktické části jsem se zabývala problematikou rozvoje dětského výtvarného projevu v mateřské škole a rodině formou dotazníků pro učitele a rodiče. Na doplnění získaných informací jsem použila další výzkumnou metodu - rozhovor s dětmi a následné zaznamenání informací dětí na pracovní list.

Jak vyplynulo z dotazníku pro rodiče výtvarné činnosti zdaleka nezůstávají doma bez povšimnutí. Všechny děti mají vhodné podmínky pro výtvarné činnosti a v dostatečné míře i různé výtvarné pomůcky a materiály. Nejčastěji používají pastelky, barvy a štětce, nůžky a lepidlo. Překvapilo mě, že si většina rodičů najde čas a doma si s dětmi kreslí. Techniky, které děti doma využívají jsou kreslení, malování, v menší míře pak modelování a práce s materiálem. V rodině má první místo v činnostech dítěte volná hra, dále pak sportovní a výtvarné činnosti. Na posledním místě se umístily hry na PC, což mě trochu překvapilo. Podle vyprávění předškolních dětí patří PC k jejich každodenním aktivitám. Potěšující byla informace od všech dotázaných rodičů podle které má dítě v mateřské škole dostatek podnětů pro výtvarný rozvoj. Většina rodičů nepovažuje další výtvarně zaměřené kroužky mimo mateřskou školu za nutné.

Učitelé mateřských škol si uvědomují nezbytné zastoupení výtvarných činností pro harmonický rozvoj dětí. Jen ve výjimečných případech učitelé uvedli, že u nich nejsou podmínky pro výtvarné činnosti, pouze v jednom případě bylo uvedeno, že děti nemají volně k dispozici výtvarné materiály. Výtvarné činnosti jsou součástí řízených činností, většinou skupinově, již ne frontálně jako v dříve. Učitelé tak mají možnost věnovat více pozornosti jednotlivým dětem. V mateřské škole jsou nejčastějšími výtvarnými technikami kreslení, malování, práce s materiálem a modelování. V současné době mateřské školy realizují v rámci akcí pro rodiče s dětmi odpoledne zaměřená na výtvarné činnosti.

Z rozhovorů s dětmi a následně i z pracovního listu vyplynulo, že všechny děti si doma kreslí, mají pastelky, tužky, nůžky a lepidla. Poměrně často děti doma používají i

vodové barvy. Podle každodenních činností v mateřské škole mohu říci, že obzvláště kreslení patří u dětí k oblíbeným činnostem.

Na závěr své práce bych uvedla, že podle mých výzkumů a zkušeností mají děti dostatek podnětů pro výtvarný rozvoj nejen v mateřské škole, ale poměrně často i v rodině. Tento výsledek je z mého pohledu velmi uspokojivý.

Osobní přínos této práce spatřuji především v tom, že jsem získala spoustu nových a zajímavých poznatků z prostudované literatury. Vyzkoušela jsme si netradiční výtvarné techniky, které lze realizovat s dětmi v mateřské škole a obohatila jsem se tak o nové zkušenosti.

IV. SEZNAM LITERATURY

- BABYRÁDOVÁ, H. *Symbol v dětském výtvarném projevu*. Brno, 1999. ISBN 80-210-2079-2
- BEAN, R. *Jak rozvíjet tvořivost dítěte*. Praha : Portál, 1995. ISBN 80-7178-035-9
- BRIELEY, J. *Sedm prvních let života rozhoduje*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-109-6
- CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. Praha : Aventinum, 1992. ISBN 80-85277-79-4
- CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. Praha : Aventinum, 1993. ISBN 80-85277-84-0
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4
- HELUS, Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-888-0
- NEDVĚDOVÁ, Z., ZATLOUKALOVÁ, I. *Výtvarná tvorba*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-46-6
- ROESELOVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha : SARAH, 1996. ISBN 80-90226-1-X
- ROESELOVÁ, V. *Námět ve výtvarné výchově*. Praha : SARAH, 1995.
- UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha : SPN, 1980.
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Praha : SPN, 1982.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308

V. PŘÍLOHY

1. Dotazník pro rodiče

Jsem studentkou 3.ročníku Jihočeské univerzity Pedagogické fakulty, obor Učitelství pro Mateřskou školu. Prosím o objektivní vyplnění následujícího dotazníku, který bude součástí méjí bakalářské práce zaměřené na Výtvarné činnosti dětí předškolního věku.

Děkuji Vám za čas, který věnujete vyplnění dotazníku.

Jana Wolmutová

1. Má dítě doma vlastní prostor pro realizaci výtvarných činností ? ANO X NE

Pokud ano, zaškrtněte vhodnou variantu

- vlastní stůl

- kout ve společné místnosti

2. Převažují výtvarné činnosti dítěte realizované doma, nad ostatními ? ANO X NE

3. Má dítě doma k dispozici různé výtvarné pomůcky ? ANO X NE

Pokud ano, zaškrtněte vhodné varianty

- tužky, pastelky

- vodové barvy a štětce

- modelína

- nůžky a lepidlo

- voskové pastely

- křídly

4. Kreslíte si doma společně s dětmi ? ANO X NE

5. Jaké výtvarné techniky dítě doma upřednostňuje ? (zaškrtněte vhodné varianty)

- kreslení

- malování

- modelování

- práce s materiálem

6. Jaké činnosti u vašeho dítěte upřednostňuje ? ANO X NE

(zaškrtněte vhodné varianty)

- sportovní činnosti

- hry na PC

- výtvarné činnosti

- volná hra

- jiné aktivity

7. Myslíte si, že děti mají v mateřské škole dostatek podnětů

pro výtvarný rozvoj ?

ANO X NE

8. Preferujete výtvarně zaměřené kroužky vedené odborníky,

organizované mimo MŠ ?

ANO X NE

2. Dotazník pro učitele mateřských škol

Jsem studentkou 3.ročníku Jihočeské univerzity Pedagogické fakulty, obor Učitelství pro Mateřskou školu. Prosím o objektivní vyplnění následujícího dotazníku, který bude součástí mojí bakalářské práce zaměřené na Výtvarné činnosti dětí předškolního věku.

Děkuji Vám za čas, který věnujete vyplnění dotazníku.

Jana Wolmutová

1. Domníváte se, že výtvarné činnosti ovlivňují harmonický rozvoj dítěte ? ANO X NE
2. Máte ve třídě vhodné podmínky pro výtvarné činnosti ? ANO X NE
3. Jsou výtvarné činnosti ve vaší třídě součástí volné hry ? ANO X NE
4. Mají děti volně k dispozici různé výtvarné materiály ? ANO X NE
5. Jsou výtvarné činnosti ve vaší třídě součástí řízené činnosti ? ANO X NE

Pokud ANO, zaškrtněte vyhovující variantu, jak často

- 1x - 2x týdně

- 3x - 4x týdně

- denně

6. Jakým způsobem tyto výtvarné řízené činnosti realizujete ?

(oznámujte jako ve škole 1-3, každé číslo použijte pouze jednou)

- individuálně

- frontálně

- skupinově

7. Jaké výtvarné techniky upřednostňujete při práci s dětmi ?

- kreslení

- malování

- práce s materiálem

- modelování

- jiné výtvarné techniky

8. Realizujete výtvarně zaměřené akce pro rodiče s dětmi ? ANO X NE

9. Jsou podle vašeho názoru výtvarné činnosti v MŠ

nedílnou součástí předškolního vzdělávání ?

ANO X NE

10. Myslíte si, že je vhodná pro děti předškolního věku příprava

ve výtvarně zaměřených kroužcích vedená odborníky ?

ANO X NE

3. Ukázky výtvarných technik

Všechny uvedené obrázky jsou z vlastního archivu. Uvedené ukázky jsou realizovatelné s dětmi v mateřské škole. Převažují techniky, které nejsou pro předškolní děti náročné a umožňují jim hravou formou seznámit se s netradičními výtvarnými technikami.

Grafika – rezerváž (kresba zmizíkem do inkoustového podkladu)

Pomůcky :

nůžky, předkreslený tvar na kreslicím kartonu, inkoust, štětec, zmizík

Postup :

Vystříhneme si z kreslicího kartonu požadovaný tvar. Celou plochu přetřeme inkoustem pomocí štětce. Necháme zaschnout. Pak kreslíme zmizíkem různé vzory dle vlastní fantazie.

Obr.7: Hrnek – Lukáš (4,3)

Kombinovaná technika tuš a suchý pastel

Pomůcky :

kreslicí karton, černá tuš, dřívko nebo vyschlý fix, suché pastely, Fixativ na výkresy

Postup :

Na libovolný formát papíru, nejlépe kreslicí karton si předkreslíme vzor černou tuší (jako kreslicí nástroj lze použít seříznuté dřívko, pro děti je lepší starý vyschlý fix, který se jim lépe drží a děti se neušpiní tuší při kreslení). Po zaschnutí plochu vybarvíme suchým pastelem. Na závěr je vhodné použít Fixativ, aby obrázek dále nešpinil.

Obr.8: Moje maminka – David (5,1)

Kresba arabskou gumou v kombinaci se suchým pastelem

Pomůcky :

Klovatina (arabská guma), štětec, suché pastely, voda

Postup :

Na kreslicí karton pomocí štětce a Klovatiny (arabská guma) kreslíme obrys. Po zaschnutí vybarvíme suchými pastely. Opatrně celý obrázek opláchneme pod tekoucí vodou. Nenamáčíme příliš dlouho, jen smyjeme horní vrstvu. Po zaschnutí je obrázek zafixován.

Obr.9: Květina – Klaudinka (4,5)

Zapouštění vodových barev do mokrého podkladu

Pomůcky : štětec nebo molitanový váleček, vodové barvy nebo barevné tuše, voda

Postup :

Kreslicí karton přetřeme vodou pomocí většího štětce nebo molitanovým válečkem. Do vlhkého podkladu zapouštíme vodové barvy (vhodné jsou i barevné tuše). Po zaschnutí můžeme dolepit libovolný vystřižený tvar.

Doporučení :

Místo vody lze použít Klovatinu naředěnou s vodou (samotná Klovatina rychle zasychá), obrázek pak zůstane lesklý.

Obr.10: Jablko – Martin (6,2)

Technika negativní voskové stopy (voskové pastely a tuš)

Pomůcky :

nůžky, kreslicí karton, mastnější voskové pastely, tuš, silnější štětec, rydlo, hřebík nebo jiný ostřejší předmět

Postup :

Na předem předkreslený a vystřižený tvar z kreslicího kartonu malujeme barevné plochy vedle sebe voskovými pastely (vhodné jsou hodně mastné voskovky). Je třeba zaplnit celou plochu. Potom pomocí štětce a černé tuše utvoříme jednolitou vrstvu tuší.

Pomocí rydla na linoryt, hřebíku či jiného ostrého předmětu odkrýváme horní vrstvu a objevuje se nám spodní vosková vrstva. Motivy kreslíme dle vlastní fantazie.

Doporučení :

Pozor na bezpečnost dětí při práci s ostrými předměty !

Obr.11: Čepice – Kuba (5,4)

Grafika – frotáž (voskové pastely)

Pomůcky :

kancelářský papír, voskové pastely, list

Postup :

Na stůl položíme list (nejlépe předem vylisovaný), překryjeme jej papírem. Pevně přidržujeme papír a tlakem přejíždíme přes plochu papíru voskovkou (ne hrotem, ale celou plochou). Můžeme vystřídat různé barvy voskových pastelů. Tam, kde je pod papírem list, vznikne na ploše papíru jeho obtisk.

Doporučení :

Papír je třeba pevně přidržovat, aby se spodní list nehýbal. Malým dětem je lepší pomoci držet papír.

Vhodné je využít nejen listy, ale i hrubší tkaninu nebo materiál se zdrsňelou strukturou.

Obr.12: List – Zuzka (6,4)

Grafika – tisk korkovou zátkou (temperové barvy)

Pomůcky :

korkové zátky od vína různých velikostí, temperové barvy (předem rozmíchané ve skleničkách – sytější a hustější), štětce

Postup :

Korkový špunt natřeme štětcem namočeným v temperové barvě a obtiskneme na papír podle požadovaného tvaru. Po každém obtisknutí opakujeme natření špuntu barvou. Detaily můžeme dokončit temperovými barvami a štětcem.

Doporučení :

Menším dětem je lepší ponechat jim možnost předkreslit si tvar tužkou.

Obr.13: Sněhulák – David (6,7)

Modelování (práce v materiálu) - slané těsto

Základní recept na těsto :

2 šálky hladké mouky

1 šálek soli

125 ml vody (podle hustoty těsta i víc)

Vypracujeme těsto, které je tvárné jako modelína.

Těsto můžeme uchovávat v chladu i několik dní zabalené v potravinářské folii.

Postup :

Těsto mačkáme, hněteme, dělíme, vytahujeme, otiskujeme různé předměty, přilepujeme části pouze vodou, vykrajujeme. Hotový výrobek necháme ztuhnout na pečícím papíru volně na vzduchu asi týden.

Těsto můžeme také upéct v elektrické troubě při 100°C 20 – 30 minut.

Doporučení :

Těsto můžeme libovolně dobarvit potravinářskými barvami, nebo jej po zaschnutí domalovat tuší.

Obr.14: Velryba – Alenka (6,1)